

INNHold

11 FORORD

13 INNLEDNING: VAREFLYTENS AGENTER

- 16 Hovedtrekk, temaer og problemstillinger
- 17 Grosserereren og grossisten
- 20 Fall og vekst: Den usynlige giganten
- 22 Handelsmaskineriet
- 24 Makt og tillit
- 27 150 år i tre faser
- 29 Seierherrenes historie

DEL 1 1866–1945

37 1: KOLONIALGROSSISTEN

- 40 Kolonialvarer
- 43 1866
- 47 Bondesønnens arv
- 49 Til grossererbyen
- 54 Johannson, Bommen & Co
- 59 Kaffe, sukker og sirup
- 61 Det gode selskap
- 64 Investeringer og tap
- 68 Tollsaken
- 74 Bruddet med Bommen
- 76 Johannsons spinneseide
- 79 Forretningen, kontoret og omegn
- 83 Kundene og forretningen
- 86 Konkurransen skulle temmes
- 88 Kalkulasjon og kultur
- 92 En ledende kolonialgrossist

95 **2: ORGANISERTE MELLOMMENN**

- 100 Foreningene som karteller
101 Starten på et generasjonsskifte
104 Kolonialgrossistene og verdenskrigen
108 Johannsons jobbetid
110 Thagaard og næringslivet
113 Venstresidens stordriftsvisjoner
115 Sønnene tar over
121 Aksjeeier og aksjonist
123 Den politiske mellommannen
129 Ny kompanjong og eget brenneri
133 Bror Johans sorti
137 Mellommannsdebatten
141 Handelens struktur og kjedespørsmålet
147 Det mekaniske kontoret
154 Varebytte og importkvoter
156 Den tørre fiskens smaksdiktat
159 Kriselagring, felleskjøp og rasjonering
160 Krigens lykke og ulykke
166 Import fra Tyskland og Italia
170 Sakkyndighetens liksomkaffe
173 Johannsons krig
177 Kolonialgrossistenes krig
182 Organisert småskalakapitalisme

DEL II 1945–1990

187 **3: DEN LANGE VEIEN TIL FILIPSTAD**

- 190 Et firma i vekst
200 En tilbakeliggende bransje
203 Politikk og interessekamp
208 På reise til Amerika
213 En uholdbar lagersituasjon
216 Filipstad lageret
223 Kaffekjeden
225 «Et økonomisk uavhengig, men organisasjonsmessig bundet samarbeid»
234 Joh-System – Joh. Johannsons frivillige kjede
238 Endelig rustet for fremtiden

241 **4: KAFFEREVOLUSJONEN**

- 244 En ny ekspertise
246 Deregulering

247	Egne merker
250	Tilliten til aromaen
254	Alfsen & Becker
256	«Der vet De at kaffen er god»
258	Vakuumpakket Evergood og Ali
260	Sansenes mobilisering
262	Det skal hamres og hamres
263	Husmorens hjerte og hode
267	Utsyn
270	Kaffetårnet
273	Det forbrukeren ikke vil ha
279	Gruff
283	Gull
286	Langsomt kom fremtiden
289	5: ET NASJONALT GROSSISTKONSERN
292	Firmaets handlende subjekter
297	Å forme en bransje
300	Starten på et konsern
301	Nasjonal ekspansjon
303	«Manna fra himmelen»: Flytting av lager til Bredtvet
308	Offensive ambisjoner
313	Defensive begrunnelser for ekspansjon
317	Strategier for overtagelse
320	Nettverk, tillit, makt og penger
327	Mellom sentralisering og desentralisering
330	De fire store
336	Myndighetene: ... ned som en skinnfell
340	Ingen kvinnefrigjøring hos Johannsons
345	6: KJEDENE KOMMER
348	Grossister og kjøpmenn
352	Frykten for de «grossistuniformerte kjedene»
357	Mellom tillit og kontroll
362	Integrasjon, nei takk – kontroll, ja takk
367	Sortimentet utvides
371	Frysevarene kommer
377	Frukt og grønt
383	Nye markeder: Storhusholdning og servicehandel
389	En bransje og et firma i omvandling

DEL III 1990–2016

395 7: MED KNIVEN PÅ STRUPEN

- 398 «En lykkelig tid!»
- 401 To kvikke kjøpmannssønner
- 405 Mange prøvde seg
- 406 Vekstens fristelser og avhengighetens pris
- 411 Hagen på høyde med sin tid
- 415 Mellom hjerte og hjerne
- 419 Presset øker!
- 421 Intensjonsavtale om fusjon – med forviklinger
- 425 «Bomber» fra Hagen
- 429 Johannsons mottrekk
- 431 En gordisk knute

435 8: I ALL HEMMELIGHET

- 437 Det kunne gått riktig galt
- 440 Kjeden som strategisk utfordring – og mulighet
- 443 En bevegelse inn i detaljistleddet
- 446 Så kom supermarkedkjedene
- 450 Et Johannson-påfunn: Dagligvaregruppen
- 455 Fra DIS til KK-Gross
- 458 Veien videre: Norgeskjeden og NorgesDetalj
- 465 Sverre Leiro – en mann for alle parter
- 466 «Det er dette vi har drømt om!»
- 468 NorgesGruppen konstitueres
- 472 Inn i et nytt år

475 9: DEN SISTE GROSSERER

- 480 Fra tillit til tinghus
- 488 NorgesGruppen AS i virksomhet
- 494 Grossistenes svanesang
- 498 Johannson og NorgesGruppen AS
- 502 Den interne prosessen
- 510 Mer eller mindre systemintegert

513	10: MENN, MAT OG MAKT
515	Fortsatt en familiebedrift
519	Odelsretten hos familien Johannson
525	En godt posisjonert familie: Styrelederen
530	En godt posisjonert familie: Mellommannen
533	En godt posisjonert familie: Data og detalj
535	NorgesGruppen – et organisert mangfold
541	En konseptuell tredeling
545	Portvoktermakt på få hender
549	Fire menn bestemmer hva vi skal spise
555	En ny runde med vertikal systemintegrasjon?
558	Å sette pris på mat
561	En strøm av varer, informasjon og penger
565	Arven fra Joh. Johannson
573	AVSLUTNING: «JEG VAR GROSSIST!»
582	NOTER
612	KILDER
614	LITTERATUR
620	BILDELISTE
623	STIKKORD

Forord

DENNE BOKEN ER et resultat av et oppdragsprosjekt finansiert av Joh. Johannson og utført av tre forskere ved Senter for næringslivshistorie (SNH), Handelshøyskolen BI. Utgangspunktet for prosjektet var et ønske ved SNH om å lære mer om handelens historie i Norge. Vi henvendte oss til Johannson-familien, og etter et forprosjekt ble vi enige om et forsknings- og bokprosjekt på tre årsverk, innrettet mot Joh. Johannsons 150-årsjubileum i 2016. Arbeidet er utført av historikerne Espen Ekberg, Christine Myrvang og Lars Thue. Myrvang har vært prosjektleder.

Joh. Johannson har vært en aktiv og interessert oppdragsgiver, men historikerne er blitt gitt frie tøyler med henblikk på prosjektets innretning og innhold. Vi skriver litt om samarbeidsformen i bokens innledning. Prosjektet er underveis blitt fulgt av en bokkomité med seks medlemmer. Knut Hartvig Johannson, Torbjørn Johannson og Arild Kristensen har vært Joh. Johannsons representanter i komiteen. Sosialantropolog Benedicte Brøgger (BI), historiker Harald Espeli (BI) og historiker Sissel Myklebust (Universitetet i Oslo) ble oppnevnt av Handelshøyskolen BI. Espeli har ledet komiteen. Bokkomiteen har fortløpende diskutert og kommet med innspill til manusutkast, og medlemmene vært svært hjelpsomme også utenfor komitémøtene. Forfatterne retter en stor takk til dere alle sammen. Det skal samtidig understrekes at ansvaret for det endelige resultatet er forfatterne alene.

Vi vil også takke alle informanter som har stilt opp til intervjuer, de mange som har bidratt med bilder og annet materiale, og ansatte på Filipstad, Bredtvet og Skøyen som har gitt oss praktisk hjelp i arbeidet med arkivene. Tone Svingningen har vært bokens bilderedaktør og redaktør Ingrid Ugelvik har vært vår kontakt i Universitetsforlaget. Takk for samarbeidet til begge.

Kapittel 1, 2 og 4 er skrevet av Christine Myrvang. Hun har også hatt hovedansvaret for innledningen, med bidrag fra de andre. Espen Ekberg har skrevet kapitlene 3, 5 og 6 med bidrag fra Christine Myrvang i kapittel 3 og Lars Thue i kapittel 3 og 5. Lars Thue har skrevet kapitlene 7, 8, 9 og 10 og avslutningen.

Oslo, 18. januar 2016

Lars Thue, Espen Ekberg og Christine Myrvang